

ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ: ДИСКУСІЯ ТРИВАЄ

Воронцов А. В.

Статтю присвячено існуючим проблемам, які, на жаль, і надалі в кримінально-правовій характеристиці злочинів проти правосуддя, передбачених ст. 371 КК України, мають негативні тенденції, що вчинюються службовими особами досудового розслідування в процесі здійснення правосуддя, та на їх підставі надання шляхів удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: правосуддя, кваліфікація, система злочинів, затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою, суб'єкти здійснення правосуддя, процесуальна діяльність, тлумачення.

Статья посвящена существующим проблемам, к сожалению, и в дальнейшем в уголовно-правовой характеристике преступлений против правосудия, предусмотренных ст. 371 УК Украины, имеют негативные тенденции, совершаемые должностными лицами досудебного расследования в процессе осуществления правосудия, и на их основании предоставление путей совершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: правосудие, квалификация, система преступлений, задержание, привод, домашний арест, содержание под стражей, субъекты осуществления правосудия, процессуальная деятельность, толкование.

The article is devoted to the current problems, unfortunately continue in criminal characterization of crimes against justice under art. 371 of the Criminal Code of Ukraine have negative trends, committed by officials of pre-trial investigation in the course of justice, and on the basis of their ways to improve current legislation.

Keywords: justice, qualification, system of crimes, detention, wire, house arrest, detention, subjects of the administration of justice, procedural activities, interpretation.

Свобода й недоторканність особи насамперед гарантується Конституцією України. Спеціальною правовою гарантією недоторканності особи є встановлення КК України (у розділі XVIII Особливої частини КК України “Злочини проти правосуддя”) кримінальної відповідальності службових осіб, наділених правом застосування таких запобіжних заходів, як затримання, примусовий

привід, домашній арешт, тримання під вартою, притягнення до кримінальної відповідальності та допит упродовж досудового розслідування. Тільки в цьому випадку завдання, які стоять перед правосуддям, до-тримання прав і свобод людини та громадянина стають спеціальним об'єктом кримінально-правової охорони в державі. Неправомірне (злочинне) застосування таких запобіжних та інших заходів не створюють необхідних умов для досягнення поставленої мети, яка стоїть перед правосуддям і дискредитує органи, які її здійснюють [1].

Насамперед нас цікавлять кваліфікуючі ознаки цього злочину та спірні питання, які виникають під час кваліфікації. В юридичній літературі стосовно визначення їх у ч. 3 ст. 371 КК України (спричинення тяжких наслідків) чітко визначено, що ними слід вважати:

1) самогубство - це свідоме та вольове діяння (дія або бездіяльність) осудної особи, яке полягає в позбавленні себе життя й призводить до смерті. Спроба вчинити самогубство - це таке ж діяння (дія або бездіяльність) осудної особи, яке не призводить до смерті. Дії підготовчого характеру, висловлювання наміру вчинити самогубство поняттям “спроба вчинити самогубство” не охоплюються [5, 1004-1008];

2) спричинення (заподіяння) шкоди здоров'ю - це передбачені КК України тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості (ст.ст. 121, 122, 125 КК України) [2, 49-54; 5, 121]. Кваліфікуюча ознака завідомо незаконного затримання, приводу або домашнього арешту за ч. 3 ст. 371 КК України, як тяжке тілесне ушкодження, вчинене за обтяжуючих обставин, визнається (ч. 2 ст. 121 КК України), якщо воно: було вчинене способом, що має характер особливого мучення або мордування; сталося внаслідок систематичних, хоч би й не тяжких, тілесних ушкоджень; учинене групою осіб; учинене на замовлення; спричинило смерть потерпілого.

Питання про те, чи були певні дії мученням або мордуванням, вирішує не судово-медична експертиза, а досудове слідство, слідчий суддя, суд.

За визначеною частиною статті діяння кваліфікується як вчинене групою осіб, коли всі учасники групи мали умисел заподіяти потерпілому тяжкі тілесні ушкодження. Тяжке тілесне ушкодження, якщо внаслідок нього сталася смерть потерпілого, кваліфікується за сукупністю злочинів ч. 2 ст. 121 та ч. 3 ст. 371 КК України. При умисному

тілесному ушкодженні, унаслідок якого сталася смерть потерпілого, настання смерті не охоплюється умислом винного: він не передбачає її настання. Якщо ж він, заподіюючи тілесні ушкодження, передбачає настання смерті, то, незалежно від фактичних наслідків, його дії утворюють посягання на життя - убивство чи замах на вбивство - і такі дії кваліфікуються за сукупністю злочинів залежно від того, на що спрямовано умисел (відповідна стаття чи її частина злочинів проти життя та ч. 3 ст. 371 КК України).

Про негативні тенденції, які можуть призвести до тяжких наслідків, можна констатувати наступне: результати діяльності Відділу свідчать, що уповноваженими службовими особами масово затримуються підозрювані у вчиненні злочину без ухвали слідчого судді, суду, без наявності законних підстав. Водночас, незважаючи на широку поширеність зазначених правопорушень, до відповідальності притягуються лише одиниці [7, 125].

Відносячи той чи інший злочин до певної групи, необхідно враховувати, що головним критерієм має бути мотив (мотиви) вчинення злочину (практика свідчить, що на нього звертають увагу досить повільно). Відповідно, як кваліфікуюча ознака потребує конкретизації мотив вчинення завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою. Ні в психологічній, ні в юридичній літературі остаточно не сформульовано загально визнане поняття як мотиву людської поведінки або діяльності, так і поняття мотиву злочину.

Із приводу наявності різноманітних визначень поняття мотиву О. М. Леонтьєв зазначав, що під цим терміном у сучасній психології розуміють зовсім різні явища: інстинктивні імпульси, біологічні потяги й апетити, а також переживання, емоції, інтереси, бажання, життєві цілі та ідеали й навіть "подразнення електричним струмом". До цього переліку мотивів можна віднести й уявлення, ідеї, почуття, психічні процеси, стани, властивості особистості, прагнення, бажання, переконання, морально-політичні настанови, думки. Виходячи з наведеного, слід констатувати, що психологія розглядає мотив як реально існуючу психологічну категорію, однак відносить до неї зовсім різні психологічні феномени. М. С. Таганцев називав мотиви підставами, що спонукали особу до злочинної дії. Знавцем кримінального процесу Л. Є. Владимировим наголошувалось, що мотив пояснює виникнення конкретного злочину і має глибоке значення для психологічного розуміння діяння. Водночас цікавими були спроби деяких відомих психологів надати мотиву людської поведінки юридичного змісту. Так, учений-дослідник М. М. Троїцький уважав, що перенесення мотивів, наприклад, посягання на власність є посяганням на індивідуальну свободу людини, на її особистість.

З урахуванням викладеного, мотивом злочину є інтегральне психічне утворення, яке штовхає особу на вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою (підґрунтям).

Таке трактування мотиву злочину має чимало позитивних рис: 1) наведена дефініція відкриває шлях до найбільш узагальненого уявлення про мотив злочину та може певною мірою претендувати на місце універсального поняття; 2) дефініція мотиву злочину є невід'ємною від уявлення про нього як про комплексну й системну категорію; 3) у межах дефініції мотиву злочину вказується на його спонукальну та сенсоутворюючу функції, які характеризують мотив як спонуку та сенс (підстави, підґрунтя) до злочину. Спонукальна та сенсоутворююча

функції повинні безпосередньо належати мотиву. Саме мотив слід уважати поштовхом учинити злочин, початковою спонукальною причиною, витоком злочину. Однак спонукування неможливе без участі сенсу. За допомогою сенсу пояснюється, навіщо і для чого відбувається спонукування до злочину. Кожна людська поведінка або діяльність (також і злочин) несе в собі певний сенс як для самого суб'єкта, так і для тих, хто його оточує. У своїй сукупності зазначені функції здатні найбільш точно охарактеризувати мотив цього суспільно небезпечного діяння.

Сучасна доктрина кримінального права вбачає в мотиві "спонукування до вчинення злочину" або "усвідомлене спонукування особи, яке викликало у неї рішучість вчинення злочину", вивчаючи його як одну з ознак суб'єктивної сторони (складу злочину) завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою.

При визначенні кримінально-правового змісту зазначеного злочину, значення мотиву злочину найчастіше підкреслюється, що мотив є факультативною, тобто необов'язковою, другорядною ознакою суб'єктивної сторони злочину (ч. 1 або 2 ст. 371 КК України). Це твердження має свої витоки з радянської теорії кримінального права, в якій заперечувалася наявність мотиву в кожному суспільно небезпечному діянні й на цьому ґрунті наголошувалося на необов'язковості мотиву як ознаки суб'єктивної сторони злочину. Слід зазначити, що такі позиції окремих учених кримінального права видаються спірними, оскільки не відповідають положенням кримінального процесуального права, яке виходить із того, що мотив має вирішальне правове та процесуальне значення, а звідси розглядає його як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони злочину та вимагає його встановлення й доказування в кожному злочині (загалом слід зазначити, що поняття "доказ" є не кримінально-правовим, а кримінальним процесуальним поняттям) [4, 91-94].

У цьому аспекті безпідставним є твердження прихильників матеріального права про те, що загальна характеристика предмета доказування по кримінальному провадженню має складатися лише з тих компонентів суб'єктивної сторони, які належать до обов'язкових ознак складу злочину. Така позиція матеріального права зводить нанівець включення мотиву до предмета доказування, якщо він не є необхідною ознакою складу злочину. Звідси виходить, що, наприклад, при вчиненні завідомо незаконного затримання, передбаченого ч. 1 ст. 371 КК України, до предмета доказування не повинен входити мотив злочину, оскільки закон зовсім не згадує про нього в диспозиції статті. Але це зовсім не означає якусь другорядність або необов'язковість його встановлення.

Для конкретного складу злочину всі ознаки необхідні, тим паче, що стосовно мотиву є пряма вказівка в КК України. Ось чому ч. 3 ст. 371 КК України зобов'язує особу, яка провадить слідство, зазначати мотиви злочину в описовій частині обвинувального акту. У свою чергу, у мотивуючій частині обвинувального вироку суду повинні бути вказані мотиви вчиненого злочину. В останньому випадку, якщо слідчий суддя, суд, який розглядає кримінальне провадження, не встановив існуючі мотиви завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою, не вказав їх у мотивувальній частині обвинувального вироку, то це слід вважати істотним порушенням КПК України, а звідси - і підставою для

скасування чи зміни вироку [4, ст.ст. 91, 92].

Установлення мотиву вчинення цих злочинів досить часто викликає певні труднощі на практиці через те, що психічна діяльність людини, яка породжує цей мотив, - лежить не на поверхні.

Мотиву злочину притаманні всі загально-психологічні характеристики мотиву людської поведінки та діяльності. У свою чергу, це стосується не тільки ч. 3 ст. 371 КК України, а належить до специфічного виду свідомої людської діяльності, тобто є вольовим актом, що передбачає мету, вибір засобів, мотив і оцінку дій. У психологічному аспекті мотив є необхідним, невід'ємним і реально існуючим компонентом у структурі будь-якої діяльності суб'єкта. Із цього приводу заслуговують на увагу такі принципові положення психологічних досліджень: поняття діяльності завжди пов'язане з поняттям мотиву; діяльності без мотиву не існує; "немотивована" діяльність - це діяльність, яка не позбавлена мотиву, а діяльність із суб'єктивно та об'єктивно прихованим мотивом. Без мотиву неможливо розкрити психічну природу діяльності людини.

Оскільки кожна людська діяльність здійснюється вмотивовано, тобто з певним мотивом, то і в злочині, як у специфічному різновиді діяльності людини, завжди є присутнім мотив. "Безмотивних злочинів немає, як немає безмотивної поведінки взагалі". Слід зазначити, що діяльність у психології визначається як цілісний умотивований акт поведінки. Отже, і в діяльності, і в поведінці суб'єкта (слідчого тощо) обов'язково знаходиться свій прояв мотиву. Хоча й справедливо зазначається, що поняття поведінки та діяльності співвідносяться як поняття, що перетинаються.

У психологічному регулюванні будь-якої поведінки, також і в злочині, беруть участь не тільки усвідомлені, а й неусвідомлені компоненти. Мотиви, хоча окремі з них дуже часто не усвідомлюються, невід'ємні від свідомості загалом, тобто відображають особу, її спрямованість, моральний образ. Неусвідомленість мотивів, зокрема в осіб зі психічними аномаліями, аналізуючи не звільняє від кримінальної відповідальності за вчинення злочинних дій, оскільки суб'єкт може й не усвідомлювати їх рушійних стимулів, але усвідомлює їх кримінально караній характер.

Усвідомлення мотиву перетворює його на мету. Інакше кажучи, мотив одночасно стає і метою. О. М. Леонтьєв зазначає: "Генетично вихідним для людської діяльності є незбіг мотиву і мети. Навпаки, їх збіг є вторинним явищем: або результат набуття метою самостійної спонукальної сили, або результат усвідомлення мотивів, що перетворює їх на мотиви-цілі". Усвідомлення мотиву й перетворення його на мету злочину робить поведінку злочинця більш цілеспрямованою. Однак мотив і мета все-таки різняться між собою. Мотив - це фактор, що детермінує поведінку, а мета регулює її. Мотив дає відповідь на питання "чому вчинюється злочин?", а мета - "заради чого він вчинюється?". Якщо мотив злочину стимулює, то мета - орієнтує, "наводить" суб'єкта на досягнення саме того результату, який становить її зміст. Отже, мета є уявленням про бажаний результат, якого прагне досягти суб'єкт.

Аналіз мотивів цих злочинів має велике значення і для багатьох інших інститутів кримінологічної науки та дозволяє найбільш повно: 1) установити детермінанти (причини та умови) злочинності загалом, так і вчинення окремих злочинів; 2) охарактеризувати стан якісної

структури та динаміки злочинності загалом і окремих видів злочинів; 3) дослідити характер злочинності певних категорій злочинців (службових осіб, неповнолітніх, рецидивістів тощо); 4) визначити питому вагу й поширеність окремих категорій злочинів; 5) розкрити соціально-психологічний механізм злочинного діяння; 6) розробити ефективні заходи щодо запобігання злочинів (передусім заходи виховного і культурного характеру); 7) вивчити особу злочинця, розробити їх наукову типологію тощо.

У частині 3 ст. 371 КК України мотив, як зазначалось, має різноманітний характер. Як влучно зауважував Б. Волков, "характер мотивів і зв'язок їх з метою, дією чи бездіяльністю - основне в психологічному змісті службового злочину, що значною мірою визначає оцінку цих діянь та їхню суспільну небезпеку. Наприклад, можна бути поблажливим до нерозторопності, недосвідченості службової особи, але не можна прощати нечесності, жорстокості, кар'єризму й інших пороків, що посилюють службові злочини".

Корисливі мотиви - це прагнення винного одержати для себе вигоду в тій чи іншій формі, у тому чи іншому вигляді або отримати вигоду в інтересах третіх осіб. Він є одним із найпотужніших двигунів людських дій. Він знаходить свою підставу в кожному інстинкту самозбереження, яке стоїть на сторожі забезпечення організму матеріальними благами; якщо відняти в людини закладені в неї в цьому напрямі прагнення, то вона загубить сенс життя. Цей інстинкт є не тільки інстинктом для таких дій, які підказуються інтересами самопідтримки, але й "живить" нездорове та надмірне прагнення до матеріальних благ, що дозволяє говорити про корисливість.

Корисливий мотив багато криміналістів визначають як прагнення отримати яку-небудь матеріальну користь, вигоду, як спонуку, що виражає прагнення винного до нетрудової майнової вигоди. Обидва визначення витікають з етимологічного значення слова "користь", під якою розуміється "вигода, матеріальна користь". Проте таке визначення корисливого мотиву є вузьким і не враховує того, що корисливий мотив не завжди пов'язаний з особистою матеріальною вигодою. Його не можна розглядати як просто прагнення до якої-небудь майнової чи матеріальної вигоди.

Болгарські кримінологи відзначають, що "вигода... буває і не чисто матеріальною, а супроводжується службовими амбіціями, міркуваннями особистого престижу". Такий підхід відповідає психологічній концепції мотиву, яка доводилася вище [6, 59-60].

Корисливість у завідомо незаконному затриманні, приводі, домашньому арешті або триманні під вартою визнається як прагнення особи до отримання матеріальної (майнової) вигоди без витрат власної суспільно корисної праці. Вчиняючи злочин, слідчий, діючи з корисливих мотивів, прагне отримати матеріальну вигоду за рахунок використання наданих йому по службі прав і повноважень. Завідомо незаконне тримання під вартою поєднане з притягненням завідомо невинного до кримінальної відповідальності з корисливих мотивів (наприклад, унаслідок одержання неправомірної вигоди) значно підвищує ступінь суспільної небезпеки цих злочинів [2, 35; 5, 1004].

Під іншими особистими інтересами (мотивами) слід вважати: кар'єризм, протекціонізм, конформізм, ревності, сімейність, помста, заздрість, ненависть, бажання прикрасити дійсне положення справ, отримати взаємну послугу, заручитися підтримкою у вирішенні будь-якого

питання, приховати свою некомпетентність тощо.

Одним із мотивів вчинення цих злочинів може бути й помста. Помста виникає на фоні суперечливих, частіше неприязних стосунків між людьми. В її основі життєва образа, незадоволення діями або вчинками іншої людини й пов'язаного з ними бажання одержати задоволення за нанесену образу. Помста як мотив вчинення злочину передбачає собою прагнення одержати задоволення за заподіяне в минулому зло, дії, які істотно зачіпають інтереси винної особи або її близьких.

Заздрість і ненависть мають велику схожість із помстою. Як і помста, заздрість також характеризується непомірним егоїзмом, що може заподіяти шкоду іншій особі. Але, на відміну від помсти, заздрість не пов'язана з якимись конкретними діями потерпілого, що обмежує права й свободи людини і громадянина, тобто образою. Заздрість - це виняткове породження індивідуальних морально-психологічних властивостей внутрішнього хворобливого стану самолюбства, має поглиблено-прихований характер, що, у свою чергу, і зумовлює специфіку вчинення аналізованих злочинів на цьому підґрунті. Щодо ненависті, то вона має вираз у почутті ворожнечі до іншої особи, яка доходить до вчинення злочину й стає його мотивом. Саме ж виникнення ненависті не завжди пов'язано з якимись конкретними діями потерпілого.

Конформістські погляди полягають у небажанні індивіда виділятися й ставати предметом підвищеної уваги, прагненні "бути, як усі", страху змін, небажанні проявляти ініціативу.

Наприклад, у справі про порушення прав і свобод людини в діяльності працівників ОВС, прокуратури та суду Центрального району м. Миколаєва були вивчені матеріали стосовно 20 осіб, які були затримані слідчими Центрального райвідділу міліції без ухвали слідчого судді, суду. Із зазначених 20 осіб 8 було затримано без ухвали слідчого судді, суду за відсутності підстав, передбачених частиною першою статті 208 КПК України: 15 січня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий Б. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 12 листопада 2013 року; 20 травня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий Н. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 18 березня 2014 року; 30 червня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий К. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 15 червня 2014 року; 16 липня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий О. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 4 липня 2014 року; 19 серпня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий К. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 11 лютого 2014 року; 20 серпня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий Ц. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 11 лютого 2014 року; 27 серпня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий М. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 1 серпня 2014 року; 27 серпня 2014 року без ухвали слідчого судді, суду був затриманий Б. за підозрою у вчиненні злочину, який було вчинено 1 серпня 2014 року.

Поряд з цим розгорнуті показники мотиву, більш яскраво би розкрили стан речей. Так, у жодному із зазначених випадків незаконних затримань прокурори прокуратури Центрального району, які здійснювали нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, належним чином

не звертали увагу на мотивацію вчинення та не вжили заходів прокурорського реагування, передбачених вимогами закону. Слідчими суддями Центрального районного суду міста Миколаєва, якими розглядалися клопотання про обрання запобіжного заходу незаконно затриманим особам, також не були виконані обов'язки, передбачені частиною п'ятою статті 206 КПК України щодо захисту прав людини.

За наведеними фактами Генеральному прокурору України було також внесено подання Уповноваженого про усунення виявлених порушень [7, 125-127]. Такі приклади, на жаль, можна наводити й щодо інших міст держави.

Отже, кваліфікуючі ознаки вчинення завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою, передбачених ч. 3 ст. 371 КК України мають чітко виражений і встановлений характер. Однак поряд з цим, виникає ще одне актуальне питання щодо врахування в ч. 3 ст. 371 КК України спричинення інших наслідків злочином (особливо тяжких). Обґрунтування такої позиції щодо підвищення у відповідній частині статті детальніше простежується через призму кваліфікованих ознак притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності [8, с. 261].

Тяжкі або особливо тяжкі наслідки, що можуть настати внаслідок завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту або тримання під вартою, притягнення як обвинуваченого завідомо невинного, примушування давати показання, порушення права на захист можна поділити на матеріальні і нематеріальні. До матеріальних тяжких наслідків належить шкода, яка має особистий (фізичний) характер (самогубство потерпілого, його інвалідність, психічне захворювання, втрата вагітності тощо) чи упущена вигода у великому або особливо великому розмірі. До нематеріальних тяжких наслідків слід віднести: порушення основних конституційних прав і свобод значної кількості громадян, тривале утримання під вартою особи тощо.

На нашу думку, врешті-решт слід підвищити межі заподіяння шкоди й врахувати в цій частині статті заподіяння особливо тяжкої шкоди. Необхідність урахування в диспозиції статті настання таких наслідків викликано низкою негативних тенденцій, які й надалі простежуються в підрозділах правоохоронних органів і суду, та дозволить розширити настання й інших негативних наслідків злочину, які на практиці не враховуються (розірвання контрактів, банкрутство, настання фінансової неспроможності тощо - вважати тяжкими, а заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть потерпілого, доведення до самогубства, заподіяння смерті тощо - як особливо тяжкі наслідки). Відповідно, додаткова кваліфікація за сукупністю злочинів стає недоцільною й зайвою.

Література

1. Осадчий В. Кримінально-правова характеристика об'єктивних проявів завідомо незаконного затримання або приводу особи / В. Осадчий. - [Електронний ресурс]: www.chasopysnapu.gp.gov.ua/.../osadchy.pdf.
2. Гурова Н. А. Уголовное право Украины: Особенная часть: конспект лекций / Н. А. Гурова. - Харьков: Одиссей, 2003. - 320 с.
3. Ігнатов О. М. Насильницькі злочини, що вчинюються працівниками органів внутрішніх справ України: кримінологічна характеристика, детермінація та попере-

дження: монографія / О. М. Ігнатов. - Х.: ТОВ "Вид-во "Формат Плюс", 2008. - 296 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 19.10.2012 р. № 5076-VI із змін., внес. згідно із Законами: ВВР, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88: за станом на 16.07.2015 р. № 629-VIII. - [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 5-те вид. переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. - К.: Юридична думка, 2008. - 1216 с.

6. Слуцька Т. І. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у сфері службової діяльності: навч. посіб. / Т. І. Слуцька. - К.: КНТ, 2007. - 168 с.

7. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту

прав і свобод людини і громадянина в Україні. - [Електронний ресурс]: www.ombudsman.gov.ua/files/alena/Доповідь_2015_10b.pdf.

8. Албул С.В. Кримінальне право України : навч.-метод. посіб. / С.В. Албул, Д.О. Балабанова, А.А. Березовський та ін.; за ред. В. О. Тулякова. - Одеса : Фенікс, 2010. - 456 с.

Воронцов А.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
факультету підготовки фахівців
кримінальної міліції ОДУВС
Надійшла до редакції: 23.11.2015